

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 58 - 95, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

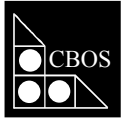
BS/73/2000

OBYWIAZKI PAŃSTWA WOBEC OBYWATELA I OBYWATELA WOBEC PAŃSTWA

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, MAJ 2000

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

OBOWIĄZKI PAŃSTWA WOBEC OBYWATELA I OBYWATELA WOBEC PAŃSTWA

- Polacy bardzo szeroko definiują zakres obowiązków państwa wobec obywatela. Niemal wszyscy zaliczają do nich: ochronę przed przestępczością (99%), zapewnienie poszanowania własności prywatnej (97%) oraz gwarantowanie każdemu minimalnego dochodu (97%). Prawie powszechne jest przekonanie, że obywatele powinni mieć prawo do bezpłatnej opieki lekarskiej (94%) oraz do bezpłatnej nauki na studiach wyższych (90%). Zdecydowana większość badanych uważa również, że państwo powinno gwarantować każdemu jakieś schronienie, dach nad głową (89%), a także stałą pracę zgodną z kwalifikacjami (85%) lub, rzadziej, jakąkolwiek pracę (80%). Ponad połowa respondentów (55%) sądzi ponadto, że obowiązkiem władzy państwowej powinno być zapewnienie każdemu obywatelowi dobrobytu. Zdecydowana większość ankietowanych oczekuje od państwa także gwarancji takich praw politycznych i osobistych, jak: prawo do nauki religii w szkole (82%), możliwość emigracji za granicę (80%) i wolność polityczna (79%).
- Do powinności obywatelskich badani najczęściej zaliczają ochronę dobrego imienia kraju przed obcymi (95%). Niemal powszechnie uznają za obywatelski obowiązek takie zachowania, jak: współpracę z policją w celu schwytania przestępcy (89%), płacenie podatków od dochodów osobistych (87%), uczestnictwo w wyborach parlamentarnych, prezydenckich (87%) i referendach (84%), służbę wojskową mężczyzn (83%). Blisko trzy czwarte ankietowanych (73%) podobnie traktuje także sprawowanie obowiązków publicznych. W odczuciu przeważającego odsetka badanych (46%) obywatele nie powinni mieć natomiast obowiązku informowania władz o osobach uchylających się od płacenia podatków. Odmiennego zdania jest jednak więcej niż co trzeci respondent (34%).

W jednym z naszych badań¹ poruszyliśmy problem relacji między państwem a obywatelem - kwestię postrzegania wzajemnych obowiązków i powinności. Czego Polacy oczekują od państwa, jak definiują jego obowiązki wobec obywatela i, z drugiej strony, co zaliczają do powinności obywatelskich wobec państwa?

OBOWIĄZKI PAŃSTWA WOBEC OBYWATELA

Osądowi społeczeństwa poddaliśmy katalog różnego rodzaju - gwarantowanych konstytucyjnie, jak i mających jedynie charakter postulatywny - praw obywatelskich, implikujących określone obowiązki państwa wobec obywatela. Znalazły się wśród nich nie tylko prawa polityczne i osobiste, ale przede wszystkim socjalne. Społeczna definicja obowiązków państwa wobec obywatela składa się na określoną wizję państwa, odgrywającego mniejszą lub większą rolę w życiu społeczno-gospodarczym. Wszystkie wymienione przez nas możliwe obowiązki państwa wobec obywateli zyskały dużą akceptację społeczną. Powszechne jest przekonanie, że do obowiązków państwa wobec obywatela należy ochrona przed przestępczością, zapewnienie poszanowania własności prywatnej oraz zagwarantowanie każdemu minimalnego dochodu. Co najmniej 90% badanych wskazuje także na prawo

¹ Badanie „Państwo i obywatel” przeprowadzono w dniach 3-15 grudnia '99 na liczącej 1522 osoby reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłych mieszkańców Polski.

każdego obywatela do bezpłatnej opieki lekarskiej oraz prawo do bezpłatnej nauki na studiach wyższych. Ponad 80% ankietowanych uważa, że państwo powinno zagwarantować każdemu jakieś mieszkanie, schronienie, dach nad głową, a także stałą pracę zgodną z kwalifikacjami lub, rzadziej, jakąkolwiek pracę. Wyraźnie niższy, niemniej również przeważający odsetek respondentów (55%) sądzi, że państwo powinno zapewnić każdemu dobrobyt. Bardzo wysoka aproba wszystkich uwzględnionych w pytaniu praw socjalnych i ekonomicznych pokazuje, jak silne jest przywiązanie społeczeństwa do wizji państwa opiekuńczego, które w znacznym stopniu przejmuje odpowiedzialność jednostki za jej własną sytuację bytową.

Zdecydowana większość badanych oczekuje również od państwa gwarancji takich praw politycznych i osobistych, jak: prawo do nauki religii w szkole, możliwość emigracji za granicę i wolność polityczna. Ogólnie można jednak powiedzieć, że ankietowani nieco częściej akcentują prawa socjalne i ekonomiczne (poza mało realistycznym prawem do dobrobytu) niż swobody polityczne i religijne. To, że respondenci kładą silniejszy nacisk na zapewnienie obywatelom odpowiednich praw socjalnych niż politycznych wynika zapewne stąd, że w odczuciu społecznym prawa i swobody polityczne nie są obecnie w Polsce zagrożone, natomiast realizacja - gwarantowanych konstytucyjnie lub jedynie społecznie postulowanych - praw socjalnych jest niewystarczająca. Ogólnie na podstawie deklaracji badanych można powiedzieć, że bliska Polakom wizja państwa, zakładająca duży zakres swobód politycznych i aktywną jego rolę w kreowaniu ładu społeczno-gospodarczego, zbieżna jest z ideami socjaldemokratycznymi.

Zwraca uwagę fakt, że od roku '96 oczekiwania dotyczące niemal wszystkich wymienionych wyżej postulowanych obowiązków państwa wobec obywatela jeszcze się nasiliły. Można przypuszczać, iż jest to spowodowane narastającym poczuciem, że państwo nie wywiązuje się z nich należycie.

Tabela 1

Czy dzisiaj obowiązkiem władzy państwowej w Polsce powinno czy też nie powinno być:	Powinno to być obowiązkiem państwa		Nie powinno to być obowiązkiem państwa		Trudno powiedzieć	
	XI '96 ²	XII '99	XI '96	XII '99	XI '96	XII '99
	w procentach					
- zapewnienie każdemu obywatelowi bezpieczeństwa, ochrony przed przestępczością	-	99	-	1	-	0
- zapewnienie każdemu obywatelowi bezwzględnego poszanowania jego prywatnej własności	92	97	5	2	2	1
- zapewnienie każdemu minimum zarobków, renty lub emerytury, w wysokości umożliwiającej związanie końca z końcem	95	97	5	3	0	0
- zapewnienie każdemu bezpłatnej opieki lekarskiej	90	94	8	5	2	1
- zapewnienie każdemu możliwości bezpłatnej nauki na studiach wyższych	-	90	-	8	-	2
- zapewnienie każdemu obywatelowi jakiegoś mieszkania, schronienia, dachu nad głową	-	89	-	8	-	2
- zapewnienie każdemu stałej pracy, zgodnej z posiadanymi przezeń kwalifikacjami	76	85	21	14	3	1
- zapewnienie każdemu stałej pracy, choć niekoniecznie zgodnej z posiadanymi kwalifikacjami	71	80	25	17	4	3
- zapewnienie dzieciom każdego obywatela, który tego zechce, nauki religii w szkole	85	82	13	15	2	3
- zezwolenie każdemu obywatelowi, który tego zechce, na emigrację	74	80	22	14	4	6
- zapewnienie każdemu możliwości publicznego głoszenia swoich poglądów politycznych	76	79	18	14	6	7
- zapewnienie każdemu obywatelowi dobrobytu	42	55	53	39	5	6

Mimo bardzo wysokiej akceptacji niemal wszystkich wymienionych obowiązków państwa wobec obywateli, poziom aprobaty niektórych jest niemal taki sam we wszystkich grupach społecznych, innych zaś zróżnicowany ze względu na cechy społeczno-

² Badanie zrealizowane przez OBOP, dane zaczerpnięte z opracowania Jacka Kurczewskiego, *Posłowie a opinia publiczna*, Warszawa 1999.

-demograficzne badanych. Wszystkie kategorie respondentów są jednomyślne w sprawie tego, że państwo powinno zapewniać bezpieczeństwo publiczne, chronić własność prywatną i gwarantować każdemu obywatelowi minimalny dochód lub świadczenia pieniężne. Pewne, choć stosunkowo niewielkie, kontrowersje budzi prawo wszystkich obywateli do bezpłatnej opieki lekarskiej oraz do bezpłatnej nauki na studiach wyższych, a także do zapewnienia każdemu schronienia, dachu nad głową. Prawo obywateli do świadczeń państwa w tym zakresie uznaje zdecydowana większość przedstawicieli wszystkich uwzględnionych w analizach grup społecznych, jednak niektóre z nich kwestionują je wyraźnie częściej niż inne. Należą do nich przede wszystkim badani z wyższym wykształceniem, a spośród grup społeczno-zawodowych - kadra kierownicza i inteligencja. Zdaniem co piątej osoby z tych grup państwo nie ma obowiązku zapewnienia każdemu obywatelowi bezpłatnej opieki lekarskiej, a w opinii jednej piątej ankietowanych z wyższym wykształceniem i co czwartego respondenta należącego do kadry kierowniczej i inteligencji państwo nie musi gwarantować każdemu bezpłatnej edukacji na poziomie szkoły wyższej. Prawo do mieszkania, dachu nad głową kwestionuje jedna czwarta badanych z obu wymienionych grup i jedna piąta pracujących na własny rachunek.

Najwięcej rozbieżności jest w opiniach dotyczących gwarancji prawa do pracy oraz zapewnienia każdemu obywatelowi dobrobytu. Im wyższy status społeczno-materialny badanych, tym rzadsze przekonanie o obowiązkach państwa w tej sferze. Na przykład zapewnienie każdemu stałej pracy zgodnej z kwalifikacjami zalicza do obowiązków państwa 94% badanych z wykształceniem podstawowym i dwie trzecie ankietowanych mających wyższe wykształcenie, 94% respondentów osiągających miesięcznie dochody poniżej 275 zł *per capita* w rodzinie i 71% o dochodach przekraczających 799 zł na członka rodziny, 95% robotników niewykwalifikowanych i 65% przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji. Jeszcze silniej widoczna jest zależność między miejscem jednostki w strukturze społecznej a opiniami o prawie obywateli do dobrobytu. Przekonanie, że zapewnienie obywatelom dobrobytu należy do obowiązków państwa, wyraża blisko dwie trzecie (65%) ankietowanych z wykształceniem podstawowym i nieco ponad jedna czwarta (27%) z wyższym, 69% badanych o miesięcznych dochodach nieprzekraczających 275 zł na osobę w rodzinie i 43%

ankietowanych o dochodach *per capita* powyżej 799 zł. Tego rodzaju oczekiwania wobec państwa żywi 70% bezrobotnych, 67% pracowników fizyczno-umysłowych, a także 31% osób należących do kadry kierowniczej i inteligencji oraz 35% pracujących na własny rachunek. Opinie w tej kwestii związane są ponadto z wielkością miejsca zamieszkania. Stosunkowo najmniejszą akceptacją gwarantowanego przez państwo prawa obywateli do dobrobytu wyróżniają się mieszkańcy największych miast (39% wskazań).

Opinie dotyczące prawa do publicznego głoszenia swoich poglądów i możliwości emigracji są mało zróżnicowane ze względu na cechy społeczno-demograficzne badanych. Silniej zaznaczają się natomiast rozbieżności opinii na temat prawa do nauki religii w szkole publicznej. We wszystkich grupach społecznych dominuje przekonanie, że państwo powinno zapewnić dzieciom każdego obywatela, który sobie tego życzy, naukę religii w szkole. Niektóre grupy jednak znacząco częściej niż inne kwestionują to prawo. Należą do nich mieszkańcy miast liczących ponad 500 tys. ludności, respondenci z wyższym wykształceniem, kadra kierownicza i inteligencja, osoby pracujące na własny rachunek oraz badani uczestniczący w praktykach religijnych.

OBOWIĄZKI OBYWATELI WOBEC PAŃSTWA

Badanym przedstawiliśmy również katalog zachowań prosząc każdorazowo o określenie, czy powinny być one obowiązkiem obywatelskim. Część wymienionych przez nas zachowań ma rangę normy konstytucyjnej (np. płacenie podatków od dochodów osobistych, służba wojskowa mężczyzn), inne zaś - formalnie rzecz biorąc - są przysługującym obywatelowi prawem, a nie obowiązkiem (jak uczestnictwo w wyborach i referendach), jeszcze inne zachowania (np. informowanie władz o osobach niepłacących podatku) nie są w żaden sposób uregulowane prawnie, pozostając jedynie kwestią etyki i obyczaju.

Niemal wszystkie wymienione przez nas zachowania zdecydowana większość badanych zalicza do obowiązków obywatela wobec państwa. Nie budzi wątpliwości to, że należy do nich ochrona dobrego imienia kraju przed obcymi. Jedynie nieliczni ankietowani

kwestionują zasadność takich obowiązków obywatelskich, jak: współpraca z policją w celu schwytania przestępcy, płacenie podatków, udział w wyborach najwyższych władz państwa i referendach. Respondenci niemal powszechnie (83%) uznają za obywatelski obowiązek służbę wojskową mężczyzn. Prawie trzy czwarte ankietowanych (73%) podobnie traktuje sprawowanie obowiązków publicznych, np. funkcji ławnika w sądzie. W odczuciu przeważającego odsetka badanych obywatel nie powinien natomiast być zobowiązany do informowania władz o osobach uchylających się od płacenia podatków.

Bardzo duże odsetki respondentów uznających poszczególne zachowania (z wyjątkiem jednego) za obywatelski obowiązek wskazują nie tyle na przekonanie o potrzebie ich formalnego uregulowania i obwarowania sankcjami za ich niedopełnienie, ile oznaczają po prostu wysoki stopień ich aprobaty.

Tabela 2

Jakie powinny być, Pana(i) zdaniem, obowiązki obywatela wobec państwa? Czy, Pana(i) zdaniem, ... powinna (powinien, powinno) być obowiązkiem obywatela czy też nie?	Tak	Nie	W ogóle nie powinno to mieć miejsca	Trudno powiedzieć
	w procentach			
- ochrona dobrego imienia kraju przed obcymi	95	2	0	3
- pomoc, współpraca z policją w celu schwytania przestępcy, o ile istnieje taka możliwość (np. dana osoba zna miejsce pobytu przestępcy)	89	6	0	5
- płacenie podatków od dochodów osobistych	87	9	1	3
- udział w wyborach najwyższych władz państwa (do Sejmu i Senatu, w wyborach prezydenckich)	87	9	0	3
- udział w referendach	84	11	0	5
- służba wojskowa mężczyzn, o ile wiek i zdrowie na to pozwalają	83	14	1	1
- sprawowanie obowiązków publicznych, np. funkcji ławnika w sądzie, o ile zajdzie taka potrzeba	73	16	0	10
- informowanie władz o ludziach, którzy nie płacą należnych podatków	34	46	7	13

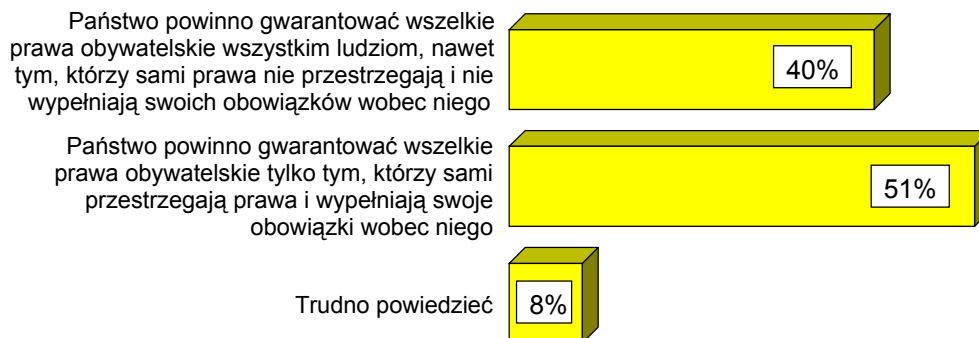
Większość wymienionych zachowań nie budzi kontrowersji w poszczególnych grupach społecznych i jest jednoznacznie postrzegana jako powinność obywatela wobec państwa.

Stosunkowo najwięcej rozbieżności jest w opiniach dotyczących obowiązkowej służby wojskowej mężczyzn oraz informowania władz o osobach uchylających się od płacenia podatków. Przeciwni obowiązkowi służby wojskowej są najczęściej uczniowie i studenci (38%), generalnie ludzie młodzi - do 24 roku życia (35%). Stosunkowo rzadko akceptują go osoby z reguły częściej popierające rozwiązania liberalne w sferze norm społeczno-obyczajowych - mieszkańcy dużych miast, respondenci lepiej sytuowani i wykształceni oraz badani w ogóle nieuczestniczący w praktykach religijnych. Niemniej jednak zwolennicy obowiązkowej służby wojskowej mężczyzn dominują we wszystkich uwzględnionych w analizach kategoriach społecznych.

Sprzeciw wobec obowiązku informowania władz o osobach niepłacących podatków wiąże się przede wszystkim z wykształceniem ankietowanych. Im jest ono wyższe, tym częstsza opinia, że nie powinno to leżeć w sferze powinności obywatelskich. Tego zdania są zatem przede wszystkim badani z wyższym wykształceniem, mieszkańcy miast liczących ponad 500 tys. ludności, respondenci o najwyższych dochodach *per capita* w rodzinie (powyżej 799 zł), a w grupach społeczno-zawodowych kadra kierownicza i inteligencja oraz osoby pracujące na własny rachunek.

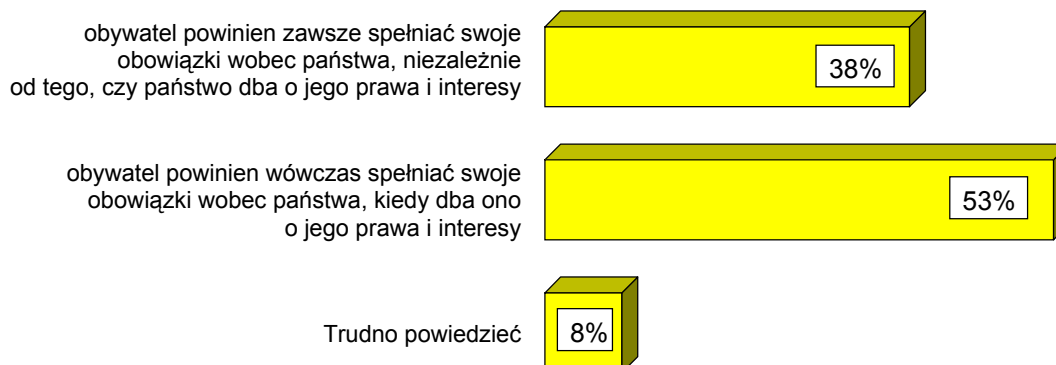
Zdaniem przeważającego odsetka badanych relacje między państwem a obywatelem powinny opierać się na zasadzie wzajemności. Państwo powinno zatem gwarantować wszelkie prawa obywatelskie tylko tym, którzy przestrzegają prawa i wypełniają swoje zobowiązania wobec niego, i odwrotnie - obywatel powinien wówczas spełniać swoje obowiązki wobec państwa, kiedy dba ono o jego prawa i interesy.

RYS. 1. MOŻLIWY JEST RÓŻNY STOSUNEK PAŃSTWA DO PRAW OBYWATELI. KTÓRY Z WYMIENIONYCH POGLĄDÓW BARDZIEJ PANU(I) ODPOWIADA?

Implikacją realizacji tej zasady w praktyce może być zgoda na obywatelskie nieposłuszeństwo, np. w sytuacji, gdy nie jest przestrzegana fundamentalna i gwarantowana konstytucyjnie zasada wolności słowa i wolności religijnej. Może ono polegać na odmowie podjęcia służby wojskowej lub (co formalnie wprawdzie nie jest obowiązkiem, ale jako taki jest postrzegane) udziału w wyborach. Sytuacja staje się mniej jednoznaczna, gdy oczekuje się od państwa spełniania obowiązków, do których ono się nie zobowiązuje, np. zapewnienia każdemu stałej pracy czy dobrobytu. Poczucie, że państwo nie wywiązuje się ze swoich obowiązków wobec obywateli, które - jak widać - nie tylko mogą, ale i są definiowane bardzo szeroko, może zatem sprzyjać osłabianiu identyfikacji z państwem i jego instytucjami oraz tolerancji wobec zachowań łamiących prawo (np. niepłacenia podatków).

RYS. 2. MOŻLIWY JEST RÓŻNY STOSUNEK OBYWATELI DO WŁADZY PAŃSTWOWEJ. KTÓRY Z WYMIENIONYCH POGLĄDÓW BARDZIEJ PANU(I) ODPOWIADA? CZY, PANA(I) ZDANIEM:

W myśleniu o relacjach między państwem i obywatelem, szczególnie zaś w postulatach dotyczących powinności państwa wobec obywateli można dopatrywać się tęsknoty za niektórymi aspektami jego funkcjonowania w minionym systemie. Wprawdzie silne są oczekiwania, że państwo zdejmie z nas część odpowiedzialności za nasz los, zapewniając nam miejsca pracy i godziwe zarobki, jednak mało kto, jak można sądzić, dobrowolnie zrezygnowałby z uzyskanych wolności politycznych i osobistych. Niemal jednoznaczne w ostatnim okresie poparcie dla wizji państwa opiekuńczego może też wynikać z niezgody na postrzeganą słabość państwa w rozwiązywaniu problemów społecznych, np. takich, jak ochrona przed przestępczością, bezrobocie, funkcjonowanie służby zdrowia.

Opracowała

Beata ROGUSKA

A N E K S

Tabela 1. Czy dzisiaj obowiązkiem władzy państwowej w Polsce powinno
czy też nie powinno być **zapewnienie każdemu bezpłatnej opieki
lekarskiej?** 1 - Powinno to być obowiązkiem państwa;
2 - Nie powinno to być obowiązkiem państwa

(%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	94	5	1	1521
Płeć				
Mężczyźni	93	6	1	722
Kobiety	94	4	2	799
Wiek				
18-24 lat	92	5	3	217
25-34	93	7	0	268
35-44	91	9	1	299
45-54	94	5	2	290
55-64	96	2	2	207
65 lat i więcej	97	2	1	239
Miejsce zamieszkania				
Wieś	97	2	1	550
Miasto do 20 tys.	93	6	1	181
20 - 100 tys.	93	6	1	300
101 - 500 tys.	91	8	1	266
501 tys.i więcej mieszk.	90	8	2	225
Wykształcenie				
Podstawowe	98	1	1	423
Zasadnicze zawodowe	96	3	1	414
Średnie	92	7	1	536
Wyższe	80	19	2	148
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	78	20	2	99
Prac.umysł.niż.szczebła	94	6	0	156
Pracownicy fiz.- umysł.	95	4	1	129
Robotnicy wykwalifikowani	92	7	1	145
Robotnicy niewykwalifik.	98	0	2	52
Rolnicy	100	0	0	63
Pracujący na własny rach.	92	7	2	70
Bierni zawodowo				
Renciści	98	1	0	186
Emeryci	96	3	1	313
Uczniowie i studenci	84	10	6	100
Bezrobotni	96	4	0	131
Gospodynie domowe i inni	94	6	0	77
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	90	9	0	308
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	96	2	2	106
sekt. pryw. poza rolnict.	91	8	1	268
prywatnym gosp. rolnym	99	0	1	67
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	99	0	0	217
276 - 399	95	5	0	166
400 - 549	94	5	1	335
550 - 799	93	7	1	228
Powyżej 799 zł	88	11	1	235
Ocena własnych war. mater.				
Złe	97	2	2	560
Średnie	95	4	1	622
Dobre	86	13	1	340
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	92	7	1	77
Raz w tygodniu	94	5	1	728
1-2 razy w miesiącu	95	4	1	244
Kilka razy w roku	94	5	1	304
W ogóle nie uczestniczy	90	9	1	163
Poglądy polityczne				
Lewica	98	2	1	379
Centrum	94	5	1	416
Prawica	88	11	1	407
Trudno powiedzieć	96	2	2	317

Tabela 2. Czy dzisiaj obowiązkiem władzy państwowej w Polsce powinno
czy też nie powinno być **zapewnienie każdemu obywatelowi**
jakiegoś mieszkania, schronienia, dachu nad głową?
1 - Powinno to być obowiązkiem państwa; 2 - Nie powinno to być
obowiązkiem państwa

(%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	89	8	2	1521
Płeć				
Mężczyźni	88	10	2	722
Kobiety	91	7	2	799
Wiek				
18-24 lat	92	5	3	217
25-34	90	8	2	268
35-44	86	13	1	299
45-54	86	11	3	290
55-64	92	5	3	207
65 lat i więcej	92	5	3	239
Miejsce zamieszkania				
Wieś	91	6	3	550
Miasto do 20 tys.	92	7	1	181
20 - 100 tys.	93	6	0	300
101 - 500 tys.	83	14	3	266
501 tys. i więcej mieszk.	87	11	3	225
Wykształcenie				
Podstawowe	95	4	2	423
Zasadnicze zawodowe	93	5	2	414
Średnie	87	10	3	536
Wyższe	73	25	2	148
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier. i inteligencja	70	27	3	99
Prac. umysł. niż. szczebla	89	9	2	156
Pracownicy fiz.-umysł.	93	5	2	129
Robotnicy wykwalifikowani	91	9	0	145
Robotnicy niewykwalifik.	93	5	2	52
Rolnicy	89	9	2	63
Pracujący na własny rach.	81	19	0	70
Bierni zawodowo				
Renciści	94	3	3	186
Emeryci	92	6	3	313
Uczniowie i studenci	84	11	4	100
Bezrobotni	94	6	0	131
Gospodynie domowe i inni	92	5	3	77
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	87	12	1	308
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	89	9	2	106
sekt. pryw. poza rolnict.	87	11	2	268
prywatnym gosp. rolnym	94	3	3	67
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	97	2	1	217
276 - 399	94	4	1	166
400 - 549	90	7	4	335
550 - 799	88	10	2	228
Powyżej 799 zł	82	17	1	235
Ocena własnych war. mater.				
Złe	93	5	2	560
Średnie	91	7	3	622
Dobre	82	17	2	340
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	96	3	2	77
Raz w tygodniu	91	7	3	728
1-2 razy w miesiącu	89	8	3	244
Kilka razy w roku	89	9	2	304
W ogóle nie uczestniczy	84	15	1	163
Poglądy polityczne				
Lewica	92	6	3	379
Centrum	89	9	1	416
Prawica	85	13	2	407
Trudno powiedzieć	92	5	4	317

Tabela 3. Czy dzisiaj obowiązkiem władzy państwowej w Polsce powinno
czy też nie powinno być **zapewnienie każdemu stałej pracy zgodnej
z posiadanymi przezeń kwalifikacjami?** 1 - Powinno to być obowiązkiem
państwa; 2 - Nie powinno to być obowiązkiem państwa
(%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	85	14	1	1520
Płeć				
Mężczyźni	81	18	1	720
Kobiety	89	10	1	799
Wiek				
18-24 lat	83	15	3	217
25-34	83	17	0	267
35-44	79	20	1	299
45-54	86	14	0	290
55-64	91	8	1	207
65 lat i więcej	91	6	2	239
Miejsce zamieszkania				
Wieś	88	10	3	550
Miasto do 20 tys.	90	10	0	179
20 - 100 tys.	86	13	0	300
101 - 500 tys.	83	16	1	266
501 tys.i więcej mieszk.	74	25	1	225
Wykształcenie				
Podstawowe	94	5	2	423
Zasadnicze zawodowe	88	10	2	413
Średnie	82	18	1	535
Wyższe	66	34	1	148
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	65	34	1	99
Prac. umysł. niż. szczebla	82	18	0	156
Pracownicy fiz.- umysł.	87	12	1	129
Robotnicy wykwalifikowani	81	18	1	144
Robotnicy niewykwalifik.	95	2	2	52
Rolnicy	88	12	0	63
Pracujący na własny rach.	70	30	0	70
Bierni zawodowo				
Renciści	94	5	1	186
Emeryci	92	6	2	313
Uczniowie i studenci	70	25	5	100
Bezrobotni	94	5	1	131
Gospodynie domowe i inni	80	20	0	77
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	81	18	0	308
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	82	17	1	105
sekt. pryw. poza rolnict.	78	21	1	268
prywatnym gosp. rolnym	92	6	2	67
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	94	6	1	217
276 - 399	87	12	1	166
400 - 549	88	11	1	335
550 - 799	88	11	1	227
Powyżej 799 zł	71	29	1	235
Ocena własnych war. mater.				
Złe	90	8	2	559
Średnie	87	12	1	622
Dobre	72	27	1	339
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	89	9	2	77
Raz w tygodniu	88	11	2	726
1-2 razy w miesiącu	87	12	1	244
Kilka razy w roku	82	17	2	303
W ogóle nie uczestniczy	75	25	0	163
Poglądy polityczne				
Lewica	89	11	0	379
Centrum	88	12	0	415
Prawica	75	24	1	407
Trudno powiedzieć	89	6	4	316

Tabela 4. Czy dzisiaj obowiązkiem władzy państwowej w Polsce powinno czy też nie powinno być **zapewnienie każdemu obywatelowi dobrobytu?** 1 - Powinno to być obowiązkiem państwa; 2 - Nie powinno to być obowiązkiem państwa

(%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	55	39	6	1520
Płeć				
Mężczyźni	53	42	5	722
Kobiety	57	37	6	798
Wiek				
18-24 lat	56	37	7	217
25-34	56	40	4	268
35-44	49	48	3	298
45-54	51	44	5	290
55-64	61	35	5	207
65 lat i więcej	59	30	12	239
Miejsce zamieszkania				
Wieś	58	32	9	550
Miasto do 20 tys.	62	37	2	181
20 - 100 tys.	59	36	4	298
101 - 500 tys.	51	44	5	266
501 tys. i więcej mieszk.	39	57	4	225
Wykształcenie				
Podstawowe	65	25	10	423
Zasadnicze zawodowe	58	36	6	414
Średnie	52	45	3	534
Wyższe	27	69	4	148
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	31	67	2	99
Prac. umysł. niż. szczebla	50	48	2	156
Pracownicy fiz.- umysł.	67	25	7	129
Robotnicy wykwalifikowani	58	37	5	145
Robotnicy niewykwalifik.	47	48	5	52
Rolnicy	56	35	8	63
Pracujący na własny rach.	35	63	2	70
Bierni zawodowo				
Renciści	61	31	9	186
Emeryci	57	34	8	313
Uczniowie i studenci	46	45	9	100
Bezrobotni	70	25	5	131
Gospodynie domowe i inni	52	48	0	75
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	49	48	3	308
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	56	36	8	106
sekt. pryw. poza rolnict.	48	48	4	268
prywatnym gosp. rolnym	68	23	9	67
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	69	28	3	217
276 - 399	60	37	5	164
400 - 549	58	37	5	335
550 - 799	52	42	5	228
Powyżej 799 zł	43	55	3	235
Ocena własnych war. mater.				
Złe	60	33	6	560
Średnie	58	36	7	620
Dobre	41	56	4	340
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	64	31	5	77
Raz w tygodniu	55	38	6	726
1-2 razy w miesiącu	56	36	7	244
Kilka razy w roku	54	43	3	304
W ogóle nie uczestniczy	47	48	5	163
Poglądy polityczne				
Lewica	54	41	5	379
Centrum	56	40	4	416
Prawica	47	50	3	407
Trudno powiedzieć	64	23	13	316

Tabela 5. Jakie powinny być, Pana(i) zdaniem, obowiązki obywatela wobec państwa?
 Czy, Pana(i) zdaniem, **placenie podatków od dochodów osobistych**
 powinno być obowiązkiem obywatela, czy też nie? 1 - Tak; 2 - Nie;
 3 - W ogóle nie powinno to mieć miejsca

	(%)				
	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	87	9	1	3	1500
Płeć					
Mężczyźni	90	8	1	2	711
Kobiety	85	11	1	4	789
Wiek					
18-24 lat	80	15	0	6	216
25-34	87	11	1	1	266
35-44	90	8	0	2	294
45-54	86	10	1	3	284
55-64	90	8	0	2	203
65 lat i więcej	88	5	1	6	236
Miejsce zamieszkania					
Wieś	85	8	1	6	539
Miasto do 20 tys.	88	8	0	4	177
20 - 100 tys.	84	14	1	2	296
101 - 500 tys.	88	11	1	0	266
501 tys.i więcej mieszk.	94	6	0	0	222
Wykształcenie					
Podstawowe	83	10	1	6	413
Zasadnicze zawodowe	84	11	1	4	406
Średnie	91	8	0	1	533
Wyższe	93	6	1	0	147
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier.,inteligencja	93	6	1	0	99
Prac.umysł.niż.szczebła	89	10	0	1	155
Pracownicy fiz.-umysł.	84	12	1	2	129
Robotnicy wykwalifikowani	86	13	0	1	143
Robotnicy niewykwalifik.	82	11	1	5	52
Rolnicy	85	7	3	6	60
Pracujący na własny rach.	93	7	0	0	70
Bierni zawodowo					
Renciści	86	9	0	5	182
Emeryci	90	6	1	4	306
Uczniowie i studenci	87	5	0	9	100
Bezrobotni	86	11	0	3	128
Gospodynie domowe i inni	77	22	1	0	77
Pracuje w:					
inst. państw.,publicznej	87	11	1	1	306
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	82	14	1	3	106
sekt. pryw. poza rolnict.	94	5	0	1	267
prywatnym gosp. rolnym	82	9	2	7	64
Dochody na jedną osobę					
Do 275 zł	85	11	0	3	209
276 - 399	88	8	1	3	166
400 - 549	88	8	0	3	332
550 - 799	88	8	0	3	226
Powyżej 799 zł	92	7	0	0	234
Ocena własnych war. mater.					
Źłe	86	8	1	4	549
Średnie	85	12	0	3	615
Dobre	92	6	1	1	336
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	85	9	1	6	77
Raz w tygodniu	87	9	1	3	714
1-2 razy w miesiącu	87	10	0	4	243
Kilka razy w roku	87	12	1	1	301
W ogóle nie uczestniczy	90	5	1	5	160
Poglądy polityczne					
Lewica	92	7	0	1	373
Centrum	86	11	1	2	409
Prawica	91	8	0	0	403
Trudno powiedzieć	76	12	1	11	313

Tabela 6. Jakie powinny być, Pana(i) zdaniem, obowiązki obywatela wobec państwa?
 Czy, Pana(i) zdaniem, **siużba wojskowa mężczyzn, o ile wiek i zdrowie
 na to pozwalają**, powinna być obowiązkiem obywatela czy też nie?
 1 - Tak; 2 - Nie; 3 - W ogóle nie powinno to mieć miejsca

	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	83	14	1	1	1500
Płeć					
Mężczyźni	82	16	1	1	711
Kobiety	85	12	1	2	789
Wiek					
18-24 lat	63	35	1	1	216
25-34	79	18	2	1	266
35-44	90	8	1	1	294
45-54	80	16	1	2	284
55-64	93	6	0	1	203
65 lat i więcej	94	4	0	2	236
Miejsce zamieszkania					
Wieś	89	8	1	2	539
Miasto do 20 tys.	84	13	1	2	177
20 - 100 tys.	82	17	0	1	296
101 - 500 tys.	83	14	1	1	266
501 tys.i więcej mieszk.	71	27	1	1	222
Wykształcenie					
Podstawowe	92	6	0	2	413
Zasadnicze zawodowe	86	13	1	1	406
Średnie	77	20	1	1	533
Wyższe	77	18	2	3	147
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	75	20	1	4	99
Prac. umysł. niż. szczebla	78	20	0	1	155
Pracownicy fiz. - umysł.	82	13	4	1	129
Robotnicy wykwalifikowani	83	16	1	0	143
Robotnicy niewykwalifik.	91	6	0	2	52
Rolnicy	82	12	2	4	60
Pracujący na własny rach.	74	23	3	0	70
Bierni zawodowo					
Renciści	92	6	0	2	182
Emeryci	94	5	0	1	306
Uczniowie i studenci	57	38	1	3	100
Bezrobotni	85	14	1	0	128
Gospodynie domowe i inni	80	18	1	1	77
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	83	16	0	2	306
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	74	21	4	1	106
sekt. pryw. poza rolnict.	79	19	2	0	267
prywatnym gosp. rolnym	85	8	2	5	64
Dochody na jedną osobę					
Do 275 zł	89	9	0	1	209
276 - 399	91	8	0	0	166
400 - 549	87	12	0	2	332
550 - 799	85	14	1	0	226
Powyżej 799 zł	77	20	1	2	234
Ocena własnych war. mater.					
Źłe	87	10	1	2	549
Średnie	84	15	1	0	615
Dobre	77	19	2	2	336
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	88	10	0	1	77
Raz w tygodniu	87	10	1	2	714
1-2 razy w miesiącu	85	14	0	1	243
Kilka razy w roku	81	18	1	1	301
W ogóle nie uczestniczy	68	28	1	2	160
Poglądy polityczne					
Lewica	85	12	2	1	373
Centrum	83	15	1	1	409
Prawica	80	18	0	1	403
Trudno powiedzieć	86	10	1	3	313

Tabela 7. Jakie powinny być, Pana(i) zdaniem, obowiązki obywatela wobec państwa?
 Czy, Pana(i) zdaniem, **informowanie władz o ludziach, którzy nie płacą
 należnych podatków**, powinno być obowiązkiem obywatela czy też nie?
 1 - Tak; 2 - Nie; 3 - W ogóle nie powinno to mieć miejsca

(%)

	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	34	46	7	13	1499
Płeć					
Mężczyźni	32	51	8	9	711
Kobiety	36	41	7	16	788
Wiek					
18-24 lat	33	54	5	7	216
25-34	33	49	8	10	266
35-44	33	47	9	10	294
45-54	30	52	6	12	283
55-64	42	39	6	13	203
65 lat i więcej	37	30	10	23	236
Miejsce zamieszkania					
Wieś	33	39	9	18	538
Miasto do 20 tys.	39	47	5	9	177
20 - 100 tys.	35	50	6	10	296
101 - 500 tys.	37	41	9	13	266
501 tys.i więcej mieszk.	29	60	5	6	222
Wykształcenie					
Podstawowe	36	36	8	21	412
Zasadnicze zawodowe	38	43	8	10	406
Średnie	33	51	7	10	533
Wyższe	25	62	7	6	147
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier.,inteligencja	22	63	8	7	99
Prac.umysł.niż.szczebła	26	56	6	12	155
Pracownicy fiz.-umysł.	43	40	10	7	129
Robotnicy wykwalifikowani	36	47	7	11	143
Robotnicy niewykwalifik.	26	45	3	26	52
Rolnicy	28	49	7	16	59
Pracujący na własny rach.	34	60	0	5	70
Bierni zawodowo					
Renciści	33	34	12	21	182
Emeryci	42	34	7	16	306
Uczniowie i studenci	35	55	4	6	100
Bezrobotni	32	48	11	10	128
Gospodynie domowe i inni	35	54	4	6	77
Pracuje w:					
inst. państw.,publicznej	34	46	8	12	306
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	30	49	7	14	106
sekt. pryw. poza rolnict.	33	55	6	6	267
prywatnym gosp. rolnym	40	36	6	17	63
Dochody na jedną osobę					
Do 275 zł	38	45	7	10	209
276 - 399	40	41	10	9	166
400 - 549	43	36	8	13	332
550 - 799	37	42	9	12	226
Powyżej 799 zł	24	62	7	6	234
Ocena własnych war. mater.					
Źłe	35	43	9	13	549
Średnie	36	44	6	14	614
Dobre	30	53	7	10	336
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	39	42	4	15	77
Raz w tygodniu	37	40	8	14	713
1-2 razy w miesiącu	33	46	6	14	243
Kilka razy w roku	32	55	7	6	301
W ogóle nie uczestniczy	24	53	10	13	160
Poglądy polityczne					
Lewica	38	46	9	7	373
Centrum	37	46	7	10	408
Prawica	33	53	8	7	403
Trudno powiedzieć	28	36	6	29	313

Tabela 8. Możliwy jest różny stosunek państwa do praw obywateli. Który z wymienionych poglądów bardziej Panu(i) odpowiada? 1 - Państwo powinno gwarantować wszelkie prawa obywatelskie wszystkim ludziom, nawet tym, którzy sami prawa nie przestrzegają i nie wypełniają swoich obowiązków wobec niego; 2 - Państwo powinno gwarantować wszelkie prawa obywatelskie tylko tym, którzy sami przestrzegają prawa i wypełniają swoje obowiązki wobec niego 3 - Uważam, że władza państwowa jest w ogóle zbyteczna

(%)

	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	40	51	0	8	1500
Płeć					
Mężczyźni	41	52	0	6	711
Kobiety	40	51	0	9	789
Wiek					
18-24 lat	35	55	2	8	216
25-34	37	59	0	4	266
35-44	45	49	0	6	294
45-54	42	50	0	7	284
55-64	38	55	0	7	203
65 lat i więcej	43	42	0	15	236
Miejsce zamieszkania					
Wieś	35	52	1	12	539
Miasto do 20 tys.	40	56	0	4	177
20 - 100 tys.	49	46	0	4	296
101 - 500 tys.	36	58	0	6	266
501 tys.i więcej mieszk.	46	48	1	6	222
Wykształcenie					
Podstawowe	38	48	0	14	413
Zasadnicze zawodowe	41	53	1	6	406
Średnie	40	54	0	5	533
Wyższe	48	49	0	3	147
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	44	51	0	5	99
Prac.umysł.niż.szczebła	41	54	0	6	155
Pracownicy fiz.- umysł.	40	55	0	5	129
Robotnicy wykwalifikowani	42	56	0	2	143
Robotnicy niewykwalifik.	35	45	4	16	52
Rolnicy	36	54	0	10	60
Pracujący na własny rach.	44	52	0	4	70
Bierni zawodowo					
Renciści	43	49	0	8	182
Emeryci	43	45	0	12	306
Uczniowie i studenci	36	56	0	8	100
Bezrobotni	38	51	3	8	128
Gospodynie domowe i inni	34	60	0	6	77
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	39	54	0	7	306
spółce właścicieli	46	50	0	4	106
prywatnych i państwa	39	57	1	4	267
sekt. pryw. poza rolnict.	35	56	0	9	64
prywatnym gosp. rolnym					
Dochody na jedną osobę					
Do 275 zł	45	50	0	5	209
276 - 399	34	59	0	8	166
400 - 549	37	55	0	8	332
550 - 799	45	48	0	6	226
Powyżej 799 zł	41	53	0	6	234
Ocena własnych war. mater.					
Złe	40	50	0	10	549
Średnie	39	53	1	7	615
Dobre	45	51	0	5	336
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	29	56	3	12	77
Raz w tygodniu	40	52	0	7	714
1-2 razy w miesiącu	42	51	0	7	243
Kilka razy w roku	40	52	0	8	301
W ogóle nie uczestniczy	43	47	1	9	160
Poglądy polityczne					
Lewica	39	57	1	4	373
Centrum	39	54	0	6	409
Prawica	46	50	1	4	403
Trudno powiedzieć	37	44	0	19	313

Tabela 9. Możliwy jest różny stosunek obywateli do władzy państwowej. Który z wymienionych poglądów bardziej Panu(i) odpowiada? Czy, Pana(i) zdaniem: 1 - obywatel powinien zawsze spełniać swoje obowiązki wobec państwa, niezależnie od tego, czy państwo dba o jego prawa i interesy; 2 - obywatel powinien wówczas spełniać swoje obowiązki wobec państwa, kiedy dba ono o jego prawa i interesy; 3 - Uważam, że władza państwowa jest w ogóle zbyteczna

	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	38	53	0	8	1500
Płeć					
Mężczyźni	35	56	1	8	711
Kobiety	41	50	0	9	789
Wiek					
18-24 lat	29	65	2	5	216
25-34	35	59	1	6	266
35-44	44	48	0	7	294
45-54	40	52	0	7	284
55-64	41	52	0	7	203
65 lat i więcej	39	42	0	19	236
Miejsce zamieszkania					
Wieś	34	52	1	13	539
Miasto do 20 tys.	36	60	0	4	177
20 - 100 tys.	45	48	0	6	296
101 - 500 tys.	36	56	1	8	266
501 tys.i więcej mieszk.	43	53	0	5	222
Wykształcenie					
Podstawowe	37	47	0	15	413
Zasadnicze zawodowe	38	56	1	5	406
Średnie	37	57	1	6	533
Wyższe	49	44	0	7	147
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	40	50	0	11	99
Prac.umysł.niż.szczębla	41	53	0	6	155
Pracownicy fiz.- umysł.	26	66	2	6	129
Robotnicy wykwalifikowani	44	50	1	4	143
Robotnicy niewykwalifik.	33	51	0	16	52
Rolnicy	26	63	0	11	60
Pracujący na własny rach.	52	47	0	1	70
Bierni zawodowo					
Renciści	42	47	0	11	182
Emeryci	41	45	0	13	306
Uczniowie i studenci	33	62	0	5	100
Bezrobotni	32	61	1	6	128
Gospodynie domowe i inni	38	56	0	6	77
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	41	51	1	7	306
spółce właścicieli	41	49	1	9	106
prywatnych i państwa	34	61	0	5	267
sekt. pryw. poza rolnict.	26	64	0	10	64
prywatnym gosp. rolnym					
Dochody na jedną osobę					
Do 275 zł	42	53	0	5	209
276 - 399	38	54	1	7	166
400 - 549	38	52	0	9	332
550 - 799	44	48	1	7	226
Powyżej 799 zł	43	51	0	6	234
Ocena własnych war. mater.					
Złe	34	56	0	10	549
Średnie	38	52	1	9	615
Dobre	46	48	0	6	336
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	36	49	0	14	77
Raz w tygodniu	41	50	1	8	714
1-2 razy w miesiącu	37	54	0	9	243
Kilka razy w roku	37	57	0	5	301
W ogóle nie uczestniczy	31	58	0	11	160
Poglądy polityczne					
Lewica	40	54	0	5	373
Centrum	38	54	1	7	409
Prawica	41	54	0	4	403
Trudno powiedzieć	32	48	0	19	313